SLAVICI AND THE PEDAGOGICAL VOCATION

Adela Cristiana GORCEA
"Aurel Vlaicu" University of Arad

Abstract: Whether a journalist, politician or clerk, Slavici always worked with conviction. His passion was being a teacher, proving a vocation for this job. In the paper SLAVICI AND THE PEDAGOGICAL VOCATION we present the revealing of his vocation and its manifestation while writing books, analyzing different representative paragraphs. Slavici discovered his pedagogical talent in Şiria, Arad and Timişoara. While he was a pupil, he successfully assisted a child so as to pass his first exam. At Timisoara he supervised two girls of four and five years to learn writing and reading by playing, in Romanian, Hungarian and German. At the end of his life he wrote papers and handbooks for his own teaching program, applied in Bucharest: The Grammar of Romanian Language, Universal History, A Handbook for the Secondary School, The Rational Education, and Physical Education. All of these show Slavici vision in Pedagogy – through interdisciplinary, in psychology – through the theory of a needs' hierarchic system, and in history, through placing Romania both in Orient, as well as in Occident.

Keywords: pedagogical vocation, learning method, handbook, education, vision.

1. Introducere

Om de cultură în egală măsură apreciat şi controversat, Slavici a avut o viaţă asemănată de Torouţiu cu „o tragedie, în care acţiunea dramatică se desfăşoară într-un crescendo vibrant”[1]. Jurnalist, om politic sau funcţionar, Slavici a avut o activitate la fel de plină şi de zbuciumată. Adevărata mulţumire o găsea însă în activitatea didactică, pentru care a simţit întotdeauna atracţie şi a avut mereu disponibilitate. În calitate de elev sau de cadru didactic, Slavici a purtat cu sine acea calitate fără de care omul de la catedră nu îşi găseşte locul şi rostul: **vocaţia pedagogică**. În prezenta lucrare, ne-am propus să demonstrăm, pe baza unor selecţii din scrierile lui Slavici, punctul zero şi punctul cel mai înalt al drumului său în cariera didactică.

2. Slavici – dascăl în devenire

Perioada în care era elev i-a oferit lui Slavici posibilitatea de a-şi descoperi aptitudinile pedagogice. În memorialistică, el evocă acele vremuri:

„Aflându-mă la Arad în clasa a III-a, am făcut din întâmplare cunoştinţă cu o depărtată rudă prin alianţă din partea tatei, soţia notarului orăşenesc Urbany, născută Chirilescu. Dânsa m-a poftit în zile de sărbători la masă. Singurul ei copil, un băiat răsfăţat şi oarecum obraznic, a prins slăbiciune de mine. Profitând de aceasta, **nu numai că am ajuns a-l face să se deie pe brazdă, dar în scurt timp l-am făcut să-l pregătesc pentru examenul în virtutea căruia**

BDD-A22247 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:42:38 UTC)

am fost primit în a doua clasă primară. Astfel mi s-a făcut reputațiunea de-mblânzitor de copii." (S_1, p. 214)

„Restauratorul avea două fetițe, una de vreo șapte, iar alta de vreo nouă ani, amândouă foarte drăgălașe, dar și neastâmpărate, copii crescuți pe genunchii mușteriilor. Părinții lor țineau ca ele să-nvețe limba maghiară și ca să umble mai puțin printre picioarele oamenilor adunați pe la mese. **Profesorul Crăciunescu a stăruit să le pună sub purtarea mea de grijă, ceea ce s-a și făcut**." (S_1, p. 214)

„Unul dintre vecinii și bunii mei prieteni de la Șiria, al doilea dintre fiii grofiței, rămăsese repetent în clasa a IV-a (…). (…) **nu mă-ndoiam că la mijloc e numai lipsă de cuvenită purtare de grijă** și că el poate să treacă în timpul anului viitor, ca pregătit în particular, două examene, atât cel pentru clasa a IV-a, cât și cel pentru clasa a V-a**. Am luat deci hotărârea de a mă pregăti acasă pentru examenul de clasa a VIII-a, și de a-l pregăti pe el pentru cele două examene**." (S_1, p. 216)

Conform mărturisirilor lui Slavici, tactul, empatia, aptitudinea pedagogică, intuiția, optimismul pedagogic l-au caracterizat încă din vremea școlarității. Posibil ca aceste momente din existența sa să fi constituit punctul de plecare al nuvelei *Purceluș cu coada sfredel*, în care este pus în situația, ca elev în clasa a VI-a la Timișoara, unde învăța nemțește, să supravegheze două fetițe de patru-cinci ani. În fragmentele ce urmează, se observă parcursul ascendent al elevului de atunci, care ajunge în mod intuitiv, rapid, la o metodă de scris-citit, fără a-și propune:

„Ce să faci cu doi copii neastâmpărați, cu care nici nu prea poți să vorbești, căci nu știi tu limba lor și n-o știu ei pe a ta? (…) Fusesem însă, din întâmplare, și eu copil și cunoșteam din propriile mele fapte slăbiciunile copiilor. Am scos dar creionul, am luat o bucată de hârtie și **am început să desemnez** în linii simple fel de fel de bazaconii, o scară, un scaun, o masă, o casă, un cățeluș, o pisică, un purcel cu coada sfredel (…). **Eu întrebam ce-i aceasta? Ele îmi răspundeau pe nemțește** și se simțeau foarte fericite că știu să răspundă. **Le spuneam apoi cum se zice în limba maghiară**, și ele încă se simțeau și mai fericite că știu și așa" (S_2, p. 570).

„(…) o zi, două în urmă ele **au pus mâna și pe pană**, ca să-și facă mâzgăliturile pe hârtie, ca mine. (…) Am întrat în voile lor și ne-am pomenit că **au început să mă întrebe ele pe mine**: „Ce e asta?" și să se simtă foarte fericite că știu să le facă toate atât de bine ca eu să ghicesc ce au pus pe hârtie." (S_2, p. 571)

Învățam pe atunci în școală, între multe altele, și istoria Egiptului, și îmi suna de tot amar în ureche vorba „hieroglife", pe care profesorul nostru o rostea cu gura plină. „Ce lucru mare?" mi-am zis însă. Parcă fetele mele nu știu și ele **scrierea hieroglifică? Uite, așa se începe! Îți cauți de treabă și-i lași pe copii să-și facă cheful** după cum îi îndrumează firea,

BDD-A22247 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:42:38 UTC)

să se deprindă a purta pana, și te pomenești că știu să scrie și să citească în felul lor." (S_2, p. 571)

„Așa numai, ca să scap de o nevoie, din comoditate, ca să nu-mi iau întreținerea degeaba, fără plan de mai-nainte croit, **am ajuns să-mi pun fetițele să scrie mai întâi pe *1*, apoi pe *0*, apoi pe *6* și pe *9* și una câte una toate cele zece cifre**, și ele se simțeau foarte fericite că le știu scrie și spune nu numai nemțește, ci și în limba maghiară." (S_2, p. 571)

„**De ce să nu trecem și la litere**!?" mi-am zis acum. Cel ce știe să facă pe *1*, face și pe *i*, cel ce face pe *0* face și pe *o* și combină din *o* și *i* pe *a*, ba trece la *d* și la *g*. Scrii mereu vorbe scurte și pe înțeles și ajungi în curând să le scrii și să le citești toate." (S_2, p. 571–572)

„Vara, (…) fetițele mele nu știau, ce-i drept, bine limba maghiară, dar **scriau și citeau deslușit cele scrise de ele.**" (S_2, p. 572)

„(…) **cel mai bun metod** de a-i îndruma pe copii să se astâmpere și să învețe cu plăcere a citi și a scrie e să-i pui să facă „purceluși cu coada sfredel", dar nu cu creionul, ci cu pana (concluzia mamei – n. n.). Iar lucrul acesta poate să-l facă orișice mamă ce știe să scrie și să citească." (S_2, p. 572)

Nu întâmplător am ținut la selectarea acestor pasaje din nuvela amintită, care, întreagă, constituie un document valoros legat de o parte din împrejurările în care Slavici și-a descoperit vocația didactică. Așa cum se întâmplă în multe situații din viață, descoperirile se fac din întâmplare. Învățarea începe într-un mod intuitiv, de la desene care, executate de însuși Slavici, aflat în rolul de îndrumător, captează atenția fetițelor. La vârsta de patru, respectiv cinci ani, acestora li se pare spectaculoasă apariția diferitelor forme sub ochii lor. Urmează latura utilă a învățării, care se derulează ca într-o joacă, obiectele desenate fiind numite în limba germană, apoi maghiară. Această etapă este explicată prin experiența „profesorului", care a fost cândva copil. Etapa este reluată ca un fel de feedback, atunci când rolurile se schimbă. Elementul de noutate, necesar în orice activitate care implică învățarea eficientă, îl constituie de data aceasta instrumentul scrierii, care devine pana, mânuită acum de micile eleve, într-un proces de imitare a „profesorului". Mândria descoperirii unei metode personale de a se ocupa de copii atât de mici este raportată la experiența școlară: scrierea hieroglifică, despre care Slavici aude la școală, primește o altă conotație în situația inedită de învățare, ea reprezentând o scriere înțeleasă doar de autoarele ei, fetițele pe care le are în grijă. De aici până la executarea literelor și a cifrelor nu este decât un pas, ea se realizează prin combinația primelor elemente grafice deja cunoscute, într-un elan pe care, mai târziu, pedagogia îl va numi *optimism pedagogic*. Putem afirma că Slavici introduce, fără să își propună, reale elemente de metodică în literatura sa. Etapa finală este a descifrării propriilor elemente de scriere de către executantele lor, ceea ce reprezintă evaluarea întregii activități. Este de remarcat insistența pe starea micilor eleve implicate în procesul învățării: „erau foarte fericite". Scriitorul accentuează starea de spirit pozitivă care însoțește învățarea elevelor sale, și care se explică prin mulțumirea reușitei pe baza efortului propriu. Descoperim un Slavici

BDD-A22247 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:42:38 UTC)

care, încă de copil, avea înclinație spre echilibru și susținea rolul climatului psiho-afectiv în învățare.

Dimitrie Vatamaniuc analizează educația de care scriitorul a avut parte la Șiria, învățătorul Dimitrie Voștinari fiind adeptul pedepselor de tot felul, inclusiv al bătăii. În mod firesc, Slavici a respins mai târziu o astfel de modalitate primitivă de a educa, protestând prin literatura sa, dar și prin scrierile cu caracter pedagogic. El reia această atitudine peste ani:

„(…) se poate învăța în casă și nu iute-iute, ca să se treacă programul, ci pe îndelete și după pofta inimii (…) numai jucându-ne cu copilul, ca să-i facă lucrul plăcere. (…) Copilul împins de firească lui pornire de a ști și de a înțelege scotocește mereu și întreabă. Răspunde la întrebările lui, ba întreabă-l și tu când nu te întreabă el.” (S_3, p. 52–53)

La vârsta maturității, Slavici arată că a învățat de la dascălul său din Șiria ce să nu facă și cum să nu se poarte cu elevii. Pedagogia pe care o promovează este bazată pe încurajare, înțelegere, atitudine destinsă în relația dascăl–elev.

Evocarea acestui episod din trecutul său școlar primește încă o valență: cu suficientă modestie, scriitorul recunoaște accesibilitatea metodei aplicate de el și îndeamnă spre folosirea ei de către orice adult care cunoaște scrisul și cititul. O idee care se desprinde din nuvelă este și aceea că aproape oricine se poate implica în educarea copiilor, dacă face apel la experiența din copilărie. Antoine de Saint-Exupéry va relua ideea mai târziu: „nu poți vedea bine decât cu inima. Esențialul e invizibil pentru ochi.”[2].

3. Slavici – autor de lucrări cu caracter pedagogic

Vocația dascălului, prefigurată încă din copilărie, este dovedită de cunoscuta activitate a lui Slavici în diferite instituții de învățământ. Corespondența cu Iacob Negruzzi stă mărturie a înclinației sale spre domeniul pedagogic:

„Încât pentru teren, mai mult mi-ar plăcea acela al învățământului. Deși nu am studiat filosofia, de vreo zece ani trăiesc din lecțiuni; astfel am învățat metodica din praxă. Apoi simțesc că nimic nu aș putea să fiu mai bine decât profesor. Am aplecare pentru astă lucrare și-mi place să vorbesc. Pregătit aș fi, prin studiul privat din științele ce privesc viața socială: istoria, geografia, statistica și filosofia”[3].

„nu este carieră pentru care aș senți mai multă aplicare decât pentru acea profesorală”[4]

Cuvintele scriitorului confirmă tocmai vocația pedagogică, fiindcă doar o persoană înzestrată cu înnăscute calități poate învăța metodica din practică. Studiul individual atât de necesar dascălului constituie baza pregătirii lui Slavici, în domenii diferite, și îi îndreptățește dorința de a îmbrățișa cariera didactică.

Nivelul cel mai înalt al manifestării vocației îl constituie **realizarea de suporturi pedagogice,** prin lucrările și manualele pe care le-a scris, după mărturisirea sa, ca bază pentru un program de studii propriu, aplicat la Azilul „Elena Doamna” și la Institutul „Ioan

BDD-A22247 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:42:38 UTC)

Otteteleşanu". Ne vom limita aici la evidenţierea elementelor definitorii pentru Slavici–dascălul.

Preocuparea pentru elementele de gramatică a limbii române s-a materializat în scrierea lucrării *Gramatica limbii române. Partea I. Etimologia*, în 1914, când era membru corespondent al Academiei Române. Slavici face precizarea că lucrarea sa nu este un manual, întrucât oficial gramatica nu reprezintă, în vremea sa, o disciplină oficială de studiu în şcoală. Totuşi, el evidenţiază rolul cunoaşterii regulilor gramaticale de către elevi, ele fiind „începutul a toată disciplina intelectuală, deci temelia bunei rânduieli în lucrarea omenească de orişice fel" (S_4, p. 5). Lucrarea sa este destinată specialiştilor în domeniul limbii, care vor să aprofundeze problemele referitoare la etimologie, şi reprezintă o pledoarie pentru revizuirea ortografiei stabilite de Academia Română în acel timp, de ale cărei reguli scriitorul nu a ţinut seama în elaborarea lucrării. El exprimă cu multă convingere opinia referitoare la încercările Academiei de a pune la punct o scriere simplificată:

„(…) a făcut o binevoitoare, dar zadarnică încercare de a rezolva problema scrierii corecte şi-n lipsă de îndestulătoare pregătire gramaticală. Ea n-a avut dar în vedere şi oameni care au îmbătrânit scriind româneşte şi dând lecţiuni de gramatică românească." (S_4, p. 6)

Recunoaştem în aceste rânduri pe Slavici drept critic al Academiei Române, instituţie care nu ţine seama de graiul viu al poporului. Fără îndoială, părerile lui Eminescu au avut o serioasă influenţă asupra sa. Poetul îi spunea:

„(…) vorbele nu se născocesc, ci răsar ca firele de iarbă pe câmp, limba românească nu e, cum se zicea, „fiica" celei latine, ci mai veche decât aceasta, şi românească e orişice vorbă de care se folosesc toţi românii fiindcă o rostesc uşor, le sună bine la ureche şi are pentru dânşii un înţeles bine hotărât." (S_1, p. 36)

În subtext descoperim conştiinţa lingvistică pe care ambii scriitori o aveau, şi care trecea de orice bariere formale sau instituţionale. Slavici este dispus a-şi oferi experienţa lingvistică pentru a-i obişnui pe vorbitorii de limbă română cu exprimarea corectă şi, cu onestitate, subliniază rolul discuţiilor cu Eminescu, Odobescu, Caragiale şi Coşbuc, precum şi rolul manualelor înaintaşilor şi ale contemporanilor în crearea lucrării sale. Disponibilitatea pentru această activitate poate fi numai a dascălului dedicat profesiei şi animat de o puternică dragoste pentru limba poporului:

„Cunosc ca numai puţini dintre contimporanii mei graiul viu al poporului român şi mi-am dat silinţa să cunosc şi cartea românească, atât cea din zilele noastre, cât şi cea mai veche, şi pot astfel să-mi dau seamă ce este şi ce nu este bine românește." (S_1, p. 36)

Alături de înclinaţia spre cunoaşterea şi răspândirea limbii române, Slavici s-a aplecat şi asupra cunoaşterii istoriei, în dorinţa de a stabili locul poporului român în istoria universală. Lucrarea sa *Istoria universală, manual pentru învăţământul secundar* este, aşa cum arată titlul, construită pentru şcoală, dar şi pentru toţi cei care vor să îşi cunoască istoria. Cu aceeaşi

BDD-A22247 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:42:38 UTC)

onestitate, Slavici arată că originalitatea lucrării constă în modul de prezentare, conținutul fiind „o compilațiune, o adunare de date și de constatări făcute de alții" (S_5, p. V). De asemenea, contribuția personală constă în valorificarea lucrărilor din manuscrisele lui Eudoxie Hurmuzachi, la care a lucrat. Slavici enunță și punctele slabe ale scrierii sale, absența unor hărți și a unor tabele cronologice, dar o motivează prin faptul că lucrarea poate fi utilizată și ca lectură cu scop informativ, fiind scrisă într-un limbaj accesibil, iar schemele și hărțile pot fi elaborate și de elevi.

Slavici este tranșant atunci când afirmă că românii au sentimentul istoric, dar nu au conștiința istorică lămurită pe deplin. De aceea, face delimitările între Orient și Occident, susținând că, dacă ținem seama de poziția istorică a românilor, din Orient s-a hotărât soarta lor și că tot în Orient aceștia își vor împlini menirea istorică. Prin prisma dezvoltării culturale însă, Slavici arată rolul indiscutabil al Occidentului, și din această perspectivă, românii sunt datori să cunoască istoria occidentală, ceea ce va facilita înțelegerea dezvoltării culturale a acestora ca popor. Acordând atenție afirmațiilor scriitorului, observăm că, la 1891, el prefigurează teoriile interbelice asupra direcției moderniste și tradiționaliste, susținute de Eugen Lovinescu, respectiv de Nichifor Crainic. Prin aceasta, Slavici nu este doar dascăl, istoric, lingvist, ci și un spirit vizionar, care, privind cu claritate trecutul, explică logic influențele culturale occidentale asupra dezvoltării poporului român, în pofida poziționării sale istorice. În contextul ideilor lui Slavici, am putea îndrăzni să reconsiderăm cele două direcții interbelice, care până în prezent se defineau una în raport cu cealaltă, în opoziție. Am putea vedea azi în elementele tradiționaliste și moderniste în literatură complementaritatea lor, deoarece ele oglindesc complexitatea noastră ca popor și ca mentalitate, înclinând spre Orient ca așezare geografică și istorică și spre Occident din punct de vedere cultural. Trebuie să recunoaștem aici, cu toată onestitatea, că Transilvania, dincolo de problemele generate de dominația străină, s-a apropiat mult pe plan cultural de civilizația central-europeană.

Educațiunea rațională este o lucrare care pune în lumină activitatea pedagogică a lui Slavici, condusă în permanență de rațiune. După mărturisirea sa, a conceput-o ca parte a unui proiect amplu, care să cuprindă și alte lucrări necesare învățământului, referitoare la educația fizică, educația morală, educația intelectuală și educația profesională, dintre care ultimele două nu au apucat să vadă lumina tiparului, fiind confiscate în manuscris la arestarea sa odată cu începutul Primului Război Mondial. În calitate de cadru didactic, Slavici ține să realizeze delimitări conceptuale exacte între educație și simpla creștere a copiilor. El arată importanța educației raționale atât pentru individ, cât și pentru comunitatea din care acesta face parte. Păstrând cunoscutul său stil organizat în scrierea lucrării și dorind a pleda pentru o educație direcționată de rațiune, aduce critici dure la adresa sistemului de învățământ din vremea sa:

„Jalea te cuprinde când te gândești la timpul pe care-l perde copilul stând fără nicio treabă, la lucrurile pe care trebuie să le învețe fără ca să dorească a le ști, la deprinderea ce i se dă ca să spună ori să facă lucruri pe care nu le înțelege, la munca lui foarte adeseori nesuferită pe care o săvârșește și care nu o dată e istovitoare pentru el. Multe sunt capetele pe care le sucește și le-a sucit școala, chiar și cea mai bună, și-n multe inimi a stins școala fireasca sete de a cunoaște, de a înțelege și de a judeca, deși menirea firească a școlii nu e să dee

BDD-A22247 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:42:38 UTC)

învățătură, ci să deștepte, cultivând destoiniciile intelectuale în inima copilului, dorința de a învăța toată viața." (S_3, p. 50–51)

„E însă școala cum este; și educatorului nu îi rămâne decât să-l pregătească pe copil pentru ea. (…) Cine-și iubește copilul și ține să nu fie chinuit, îl trimite la școală numai după ce l-a învățat să scrie și să citească; căci așa cum se poate face în școală, învățarea citirii și scrierii e o adevărată canonisire. Nu vorbesc de școala românească îndeosebi, ci de orișice școală cu mulți copii." (S_3, p. 51–52)

Slavici oferă în lucrare sfaturi clare pentru educatori și părinți. Critica sistemului de învățământ este evidentă, el explicând ineficiența acestuia prin numărul mare de copii care trebuie învățați deodată. Putem afirma, fără îndoială, că doar din perspectiva omului care s-a confruntat cu dificultățile de organizare a claselor se poate formula o astfel de observație. În 1881, Creangă va reveni cu o idee similară în *Amintiri din copilărie*, prin aprecierea școlii de la Fălticeni: „cumplit meșteșug de tâmpenie, Doamne ferește!" Meticulosul Slavici demonstrează, prin ideile sale moderne, o deschidere care nu se potrivea vremurilor de atunci. El îndeamnă dascălii spre câștigarea iubirii copiilor, aceasta fiind o cale eficientă de obținere a unei discipline liber consimțite.

Educațiunea morală este o lucrare care pune în evidență o altă preocupare a lui Slavici–dascălul, moralitatea ca bază a educației. Adept al filosofiei lui Confucius, Slavici își construiește lucrarea pe principiile acestuia, demonstrând necesitatea ca viața omului să se desfășoare după principii morale. Lucrarea este realizată cu inerentele divagații pe tema moralității, și cu exemple care uneori alunecă spre nonsensuri:

„dacă animalul e un fel de plantă, care pe lângă organele de nutrițiune și pe lângă cele de reproducțiune mai are și organe de mișcare și de simțire, omul e un animal, care mai are și viață morală (…)" (S_6, p. 7–8)

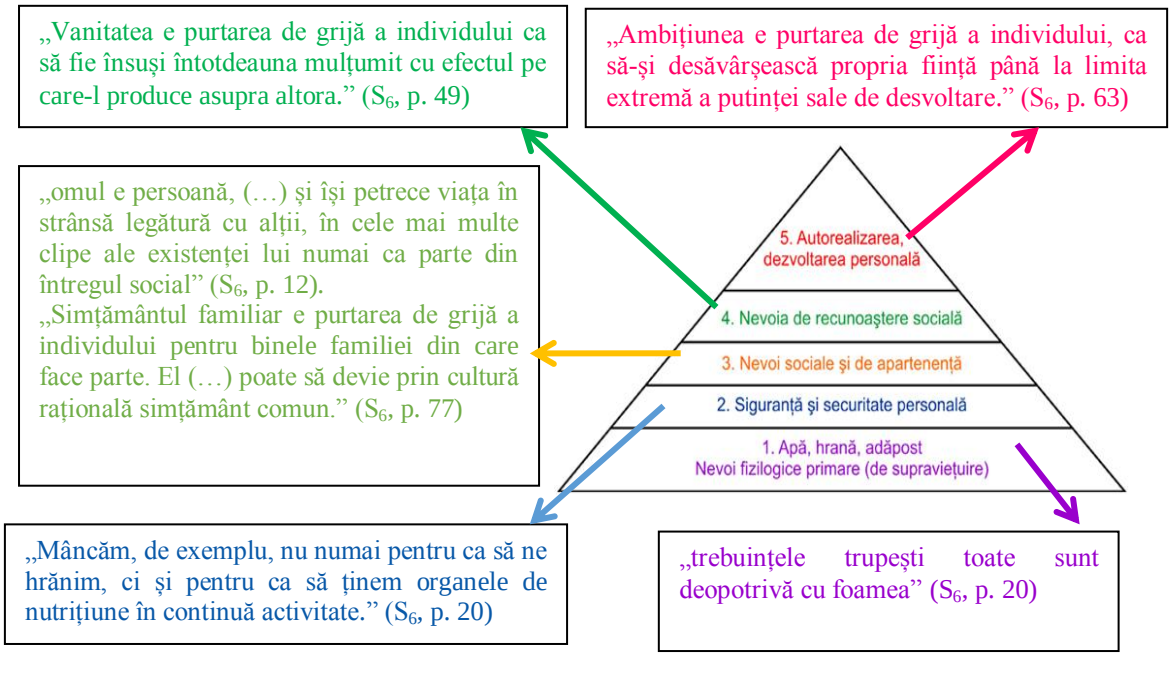
„S-a dovedit prin experimente neîndoioase că oamenii bolnavi de cancer, fiind hipnotizați, nu se pot vindeca, dar nu-și mai simt aievea durerile. Tot astfel își poartă fără de durere suferințele vieții omul care e dus cu gândul, perdut în privirea lumii ori împăcat cu soarta sa." (S_6, p. 5)

„Dacă ni se opresc ochii asupra unei stele cu șapte colți, dintre care unul e prea mic în asemănare cu celelalte, steaua ni se pare știrbită, și micul neajuns dintr-ânsa ne pune în nedumerire și ne supără. De aceeași supărare suntem surprinși dacă unul dintre colți e prea mare. În toate lucrurile ceea ce e fie prea mult, fie prea puțin ceea ce nu se potrivește, ceea ce nu ni se pare cum trebuie să fie ne pune în nedumirire și ne jignește." (S_6, p.13–14)

Exemplele sunt luate de scriitor din viața cotidiană. Ceea ce am descoperit surprinzător la această lucrare, dincolo de limbajul simplu, departe de terminologia specifică domeniului educației zilelor noastre, este structurarea sa. Deși textul face trimiteri spre anatomie și fiziologie, spre istorie și chiar spre lingvistică, prin exemplele date, la o citire

BDD-A22247 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:42:38 UTC)

atentă, am identificat fragmente care ilustrează teoriile psihologului umanist american Abraham Maslow referitoare la ierarhizarea nevoilor umane. Acestea au fost formulate în 1954, așadar cu mult după ce lucrarea lui Slavici a văzut lumina tiparului – în 1909. Constatăm astfel, și nu prima oară, vizionarismul de care dă dovadă Slavici în formularea teoriilor sale. Pentru a sprijini această afirmație, oferim prin figura de mai jos exemple care arată legătura între ierarhizarea trebuințelor, realizată de Maslow, și teoria educației morale, formulată de Slavici:

Am constatat că Slavici, cu simplitatea-i caracteristică, a realizat lucrarea despre educația morală pentru un public larg, apelând la exemple simple și făcând trimiteri spre alte domenii ale vieții. Dacă ideile sale legate de educația morală ni se par azi mult prea simple, deoarece au fost reluate în teoriile educației, să nu uităm că, pentru vremea aceea, ele au fost importante, dovedind că, în calitate de pedagog, Slavici a fost interesat de problemele pedagogiei sociale, ale cărei baze au fost puse în România de Dimitrie Gusti. În vremea scriitorului, acesta era membru al Academiei Române, iar în 1908 a publicat chiar lucrarea *Die soziologischen Betrehungen in der neuen Ethik*, așadar este posibil ca el să fi citit lucrările pedagogului român și să le fi valorificat pentru informarea tuturor celor interesați de educația copiilor sau de autoeducare.

De interes pentru domeniul filologic este și modul în care Slavici trece dincolo de bariera teoretizării, introducând chiar elemente care implică educația morală, îmbinată cu cea lingvistică:

„Acesta e gândul luminos pe care-l dă pe față Românul prin vorba *omenie*, ceea ce va să zică viețuire potrivită în toate amănuntele ei cu firea cea omenească. *A omeni* pe cineva va să zică a-l trata ca pe un semen socotit deopotrivă cu orișicine membru al societății, și *om de omenie* e cel ce nici nu se abate, nici nu sufere ca alții să se abată de la rânduiala morală a societății din care face parte.” (S6, p. 8)

BDD-A22247 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:42:38 UTC)

„Pentru Român, *om cu vârtute* e cel ce are braţe vânjoase şi inimă tare, încât e gata să apuce la nevoie taurul de coarne, să sară în foc, să se arunce în vultoare, să înfrunte orişice primejdie, cel ce ştie să rabde, şi să se avânte, dar nu-şi perde niciodată bunul cumpăt, ci face totdeauna numai ceea ce el însuşi voieşte cu tot dinadinsul.” (S_6, p. 15–16)

Cele scrise de Slavici reprezintă un document al preocupărilor sale pedagogice, lingvistice, dar şi morale şi etnice, pe baza cărora suntem îndreptăţiţi să afirmăm că a reuşit să abordeze interdisciplinar problemele educaţiei, aducându-le mai aproape de viaţa cotidiană. Aşa cum se desprinde din textele propuse, pentru Slavici, un portret al românului, cu valoare de model, îmbină forţa fizică, tăria morală, iniţiativa, spiritul de sacrificiu, curajul, voinţa, optimismul, libertatea spirituală. Cunoscând personalitatea scriitorului, o recunoaştem parcă în cele scrise de el, şi de aceea putem observa nota de subiectivitate a lucrării *Educaţiunea morală*.

În subtext se descoperă şi mândria faţă de naţionalitatea română şi faţă de verticalitatea comportamentului social al românului. Azi, aceste idei pot părea depăşite sau patetice, dar Slavici chiar credea în sentimentul patriotic – aşa cum o dovedeşte însăşi lucrarea *Educaţiunea morală* –, şi căuta să îl transmită celor dispuşi a-i citi scrierile. De altfel, şi o parte a literaturii sale este străbătută de mândria apartenenţei la poporul român. Scrieri ca *Mara* sau *Budulea taichii* reprezintă exemplele potrivite şi susţin rezistenţa în faţa politicii de deznaţionalizare din vremea sa.

Slavici acordă în lucrare un spaţiu generos problemei numite de el „dignitate”, sinonimul arhaic al cuvântului *demnitate* – din latinescul *dignitas*. Scriitorul introduce astfel elemente de psihologie, definind această atitudine ca pornită din „conştiinţa superiorităţii fiinţei omeneşti” (S_6, p. 36). În viziunea sa, *dignitatea omenească* şi *dignitatea individuală* reprezintă componente ale *amorului propriu*, latură cu care omul se naşte şi care îi direcţionează multe dintre acţiuni. Termenul este legat de un concept mai nou în psihologie, *stima de sine*, trăsătură a personalităţii studiată de specialişti începând cu sfârşitul secolului al XX-lea. La începutul secolului însă, Slavici susţine respectarea *dignităţii individuale* ca element motivaţional pentru copii, anticipând astfel preocupările psihologiei moderne. Pe baza subiectivităţii observate în scrierea lui Slavici, susţinem că insistenţa cu care se opreşte asupra problemei demnităţii umane este rezultanta verticalităţii şi a stilului de viaţă propriu scriitorului.

În lucrarea *Educaţia fizică*, Slavici adună câteva idei privitoare la desăvârşirea organismului. În mod surprinzător, nu este o scriere cu caracter pedagogic, ci mai mult una de anatomie, fiziologie, nutriţie, chimie. Selectare unor secvenţe doveditoare se face cu uşurinţă, acestea aflându-se pe fiecare pagină:

„**Digestiunea** se face în aşa numitul tub, care se începe la gură, se termină la anus şi are patru părţi principale: stomacul, duodenul, intestinul subţire şi intestinul gros. Pentru ca alimentele să treacă încetul cu încetul prin aceste patru părţi, sistemul nervos pune în mişcare muşchii tubului, ca să facă contracţiuni de oarecare regularitate. Trecând mai ales prin stomah şi prin duoden, alimentele nu se macină, ci se disolvă şi trec prin o prefacere chimică, încât o parte din ele devin materii asimilabile.” (S_7, p. 10)

BDD-A22247 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:42:38 UTC)

„Un om adult distruge în plină funcțiune normală pe fiecare zi vreo 500 gr. din propria sa carne ori din alte compuse albuminoase care-i alcătuiesc sângele ori țăsăturile. El consumă o parte din grăsimile sale și prin arderea lor, precum și a zaharurilor ori amidoanelor ce ia fie din alimente, fie din organele sale produce o cantitate de energie care, socotită în căldură, se ridică pentru un adult la vreo 2400 calorii în timp de 24 de ceasuri." (S_7, p. 13)

Regim numim în alimentațiune felul de a ne alege alimentele, și regimul e rațional dacă alegerea e făcută potrivit cu vârsta, cu felul de ocupațiune, cu anotimpul, cu clima și mai ales cu starea sanitară și cu slăbiciunile acelora pentru care se face alegerea. (…) Listele de bucate se combină nu masă cu masă, nici zi cu zi, ci cel puțin cu săptămâna, ca cel puțin în timp de o săptămână să nu se repete aceeași combinațiune de mai multe ori." (S_7, p. 37–38)

Anhidrida carbonică e totdeauna în aer, cel puțin 4 la mie și se poate spori, ca să strice cu desăvârșire aerul. Ea nu e însă otravă. Pretutindeni unde arde, dospește, putrezește ori viețuiește ceva, oxigenul se combină cu hidrogen și cu carbon și se produce acid carbonic (H_2O_3C), un gaz instabil, care în aer se descompune în aburi de apă (H_2O) și anhidrida carbonică (O_2C). În aer nu poate dar să fie acid carbonic, ci numai anhidridă carbonică." (S_7, p. 19)

Este simplu de observat că lucrarea lui Slavici despre educația fizică se compune dintr-o avalanșă de date care demonstrează o profundă cunoaștere a organismului uman, a funcționării acestuia. Slavici trimite spre lucrările chimistului francez Armand Gautier, cu care este contemporan. El îl citează pe omul de știință, ceea ce arată că s-a documentat din studii de referință. Având în vedere că scriitorul cunoștea destul de bine limbile franceză și italiană, este clară intenția sa de a aduce în educația copiilor și a adulților lucrări de specialitate, pe care să le facă accesibile publicului neavizat. Limbajul simplu pe care îl intercalează informațiilor dovedește această intenție. Posibil ca Slavici să fi și tradus din lucrările pe care le-a consultat, dar meritul său constă în interesul pe care l-a avut ca societatea românească să beneficieze de publicațiile oamenilor de știință din spațiul european. El accentuează rolul educației fizice ca pregătire pentru educația intelectuală și pentru cea morală.

Scrierile cu utilitate didactică pe care le-a realizat Slavici se înscriu în programul de educație și de reconstruire a societății românești inițiat de Spiru Haret, unul dintre miniștrii învățământului din vremea sa. Sistemul de învățământ a fost supus reformelor, dar alfabetizarea a fost un proces dificil, iar în mediul rural, numărul de cadre didactice era foarte mic. În aceste condiții, ceea ce a scris Slavici este o dovadă indirectă a nivelului scăzut la care se afla învățământul românesc din Regat la începutul secolului al XX-lea.

Ca o **concluzie generală**, putem afirma că Slavici s-a născut cu vocația pedagogică, a trăit cu și prin ea, s-a bucurat, dar a și suferit pentru ea.

BDD-A22247 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:42:38 UTC)

Note:

[1] I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. II, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1932, p. XXV.

[2] Antoine de Saint-Exupéry, *Micul prinț*, București, Editura Rao, 2004, p. 95.

[3] Ioan Slavici, scrisoare către Iacob Negruzzi, în I. E Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. II, p. 211–212.

[4] *Ibidem*, p. 219.

Bibliografie și siglări:

Slavici, Ioan, *Opere*, vol. VI, *Amintiri – Lumea prin care am trecut – Închisorile mele – Fapta omenească. Din manuscrise – Varia*, București, Editura Național, 2001. (S_1)

Slavici, Ioan, *Opere*, vol. II, *Nuvele*, București, Editura Național, 2001. (S_2)

Slavici, I., *Educațiunea rațională*, București, Editura Cartea Românească, 1924. (S_3)

Slavici, Ioan, *Gramatica limbii române*, partea I, Etimologia, București, Editura Minerva, 1914. (S_4)

Slavici, Ioan, *Istoria universală*, manual pentru învățământul secundar, București, Editura Librăriei Socecu&Comp, 1891. (S_5)

Slavici, I., *Educațiunea morală*, București, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva", 1909. (S_6)

Slavici, I., *Educația fizică*, București, Minerva – Institut de Arte Grafice și Editură, 1909. (S_7)

Torouțiu,I. E., *Studii și documente literare*, vol. II, București, Institutul de Arte Grafice Bucovina, 1932.

BDD-A22247 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:42:38 UTC)